

Тимощик Л. П., кандидат економічних наук, учений секретар Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, судовий експерт, оцінювач, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-7695-2169

e-mail: mopof@ukr.net

Оцінка рухомих речей, що становлять культурну цінність, на прикладі ікон

Анотація. Питання висвітлення методичних підходів, методів та особливостей оцінки рухомого майна, що має культурну цінність, залишається актуальним для вивчення багатьма вітчизняними науковцями. У статті на прикладі ікон досліджено чинники, які впливають на ринкову вартість ікон; загальний огляд ринку культурної спадщини, принципи оцінки для культурних цінностей тощо. Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні досвіду оцінки рухомих речей, що становлять культурну цінність, на прикладі ікон. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані суб'єктами оціночної діяльності та оцінювачами під час здійснення оціночної діяльності. Дана тематика має достатньо перспектив дослідження з напрямку удосконалення методів оцінки рухомих речей, що становлять культурну цінність.

Ключові слова: оцінка, ринкова вартість, принципи оцінки, антикваріат, ікони, культурні цінності.

Tymoshchuk Liliia, Ph.D. (Economics), Scientific secretary of the Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Estimation of Movable Cultural Valuables on the Example of Icons

Abstract. Introduction. The issue of highlighting methodological approaches, methods, and peculiarities of the estimation of movable property of cultural value remains relevant for the study of many Ukrainian scientists. In the article on the example of icons there were investigated the factors that affect the market value of icons, and a general overview of the cultural heritage market, principles for assessing cultural values, etc. The scientific novelty of the results is to summarize the experience of evaluating movable things that make up cultural value, for example, icons.

Results. In general, the formation of prices in the market of antiques or cultural values is quite complex and contradictory process. And this is not surprising, because the diversity of cultural values determines their value, while the number of factors influencing their pricing and value is countless. So, for the icons, the main pricing factors are the plot, author or school, antiquity, material value, etc.

We consider it expedient to highlight the following most common factors that affect the cost of virtually all movable objects that can be classified as "cultural valuables": conservation; age of subject; cultural and historical significance; history of possession, signature, dating; profile of the object for collections; time and place of manufacture, school; thematic and ethnic belonging; memorial; performance technique; size; affiliation to a particular historical epoch, personal history of this subject or its author; presence of positive auction sales; assessment of critics, participation in international projects; the correlation of supply and demand in the market of cultural values.

Conclusions. Thus, the problem of evaluating icons is a very significant problem in the modern system of valuation activities. On the one hand, the icon, like many other cultural values, has become a fairly common subject of investment activity, and therefore there is a compulsory need for their evaluation; on the other hand, there is currently no common methodology for estimating not only icons but antiques in general.

In general, it can be noted that the main approach to estimating icons as cultural values is a comparative approach. However, the methodology for evaluating such specific objects as cultural values needs further development.

Keywords: evaluation; market value; evaluation principles; antiques; icons; cultural values.

JEL Classification: C13, Z10.

Постановка проблеми. Ікона – це не лише необхідний атрибут релігійної діяльності. Сьогодні ікона перетворилася на цінність, в тому числі таку, яка має інвестиційні параметри. На світовому ринку антикваріату ікона зайняла значне і важливе місце. Водночас, цінність ікони як інвестиційного об'єкта сьогодні важно визначається через відсутність

належних і загальноприйнятих методик її оцінки. Тому тема даної статті є досить назрілою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки культурних цінностей в Україні досліджувалися у працях таких науковців, як: І. Жаров, В. Соловйов, М. Тамойкін, Д. Тамойкін, Б. Платонов, В. Індутний та інші.

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є розгляд методичних основ та практики оцінки рухомого майна, що має культурну цінність (на прикладі ікон).

Виклад основного матеріалу дослідження. Антикварні ікони є все більш популярним і важливим елементом колекціонування. Регулярні аукціони цих унікальних культурних цінностей залучають колекціонерів з усього світу, як нових, так і досвідчених.

Найбільше питання, яке при цьому виникає, полягає в тому, що робить ікону більш цінною. В галузі колекціонування ікон існує великий діапазон цін, ікони можуть бути оцінені від пари сотень до пари мільйонів доларів. Характеристики, які відрізняють вартість ікони, подібної за зовнішнім виглядом до інших, у кілька тисяч доларів США, розглянуті у даній статті.

Проблеми оцінки такого виду майна, як ікони, що входять до категорії культурних цінностей, є вкрай актуальними через все більшу поширеність такого майна в Україні, з одночасною відсутністю методів та методик належної його оцінки.

З точки зору оцінки культурні цінності – це спеціалізовані активи, яким притаманні специфічні властивості, серед яких:

– різноманітність (усе різноманіття об'єктів, які відносяться до культурних цінностей: від скрипки XVI століття до живопису «шестидесятників»);

– унікальність (одичність і труднощі відтворення культурних цінностей);

– географічні кордони і національні переваги (національне мистецтво цінується вище в країні резидентів, воно більш ліквідне, ніж закордонні аналоги);

– високі транзакційні витрати (рівень транзакційних витрат досить високий і може становити 10-50% від ринкової вартості культурної цінності);

– низька ліквідність – термін експозиції таких об'єктів може суттєво перевищувати 12 місяців при продажі по ринковій вартості, однак бувають і виключення. При визначенні ліквідаційної вартості дисконт на такі активи як картини може становити від 10 до 80%;

– «стильність» активу – продовження виробництва об'єктів культурних цінностей, як нових, так і копій. Значущість нових творів мистецтва невисока, їх частка на ринку не більше 10%;

– особливості оподаткування при експортно-імпорتنих операціях. За право вивозу культурних цінностей, створених понад 50 років тому, сплачується мито 10% від їхньої вартості, менш як 50 років тому – 5% від їхньої вартості. За право тимчасового вивозу культурних цінностей державне мито становить 0,01% їх страхової вартості. Якщо твір мистецтва ввозиться безпосередньо власником для особистого використання і проводяться процедури і її реєстрації, то в цьому випадку мито і податки відсутні. Якщо твір

мистецтва ввозиться для здійснення підприємницької діяльності, то в цьому випадку сплачується податок у розмірі 18% [6, с. 4-7].

Ринок культурних цінностей має свої переваги й недоліки.

Переваги:

– висока прибутковість від інвестицій у високоякісні твори мистецтва;

– постійно зростаючий попит на першокласні твори; наявність культурних активів в інвестиційному портфелі знижує рівень ризику портфеля (диверсифікованість);

– сприятливі прогнози розвитку ринку культурних цінностей у короткостроковому і довгостроковому періодах;

– можливість вибору прийняттого цінового діапазону;

– широкий простір інвестиційної діяльності як великих, так і малих учасників ринку;

– естетичні дивіденди від володіння творами мистецтва;

– можливість підвищення соціального статусу, розширення кола інтересів і ділових контактів.

Недоліки:

– слабе державне регулювання;

– перекіс цін на ту саму предметно-тематичну групу предметів колекціонування;

– зростання переваги тінювих, інсайдерських угод;

– певні проблеми оцінки;

– збагачення групи «операторів» ринку на шкоду іншим учасникам угод;

– несплата або неадекватна сплата податків і зборів;

– збільшення числа судових позовів між учасниками угод;

– зростання високотехнологічних підробок;

– зростання нелегального вивозу і ввозу культурних цінностей;

– слабкі можливості страхування і кредитування.

Виходячи з особливостей об'єкта і властивостей ринку, можна сформулювати принципи оцінки культурних цінностей і виділити основні ціноутворюючі фактори.

Формування ціни на ринку антикваріату або культурних цінностей – процес досить складний і суперечливий. І це не дивно, оскільки різноманітність культурних цінностей обумовлює їх вартість, при цьому незліченними є фактори, які впливають на їх ціноутворення і вартість. Так, якщо для ікон основними ціноутворюючими факторами виступають сюжет, автор або школа, старовинність, матеріал окладу тощо, то для ювелірних виробів, антикварних музичних інструментів, марок визначальними будуть зовсім інші чинники.

Експерти та оцінювачі, науковці й мистецтвознавці виділяють різні чинники вартості культурних цінностей, які часто мають близький зміст, але які

називаються по-різному. Вважаємо за доцільне виділити наступні найбільш загальні фактори, які впливають на вартість практично всіх рухомих об'єктів, які можна віднести до категорії «культурні цінності»:

– збереженість, тобто те, наскільки даний предмет зберіг свій первинний вигляд та характеристики, чи мають необоротний характер зміни оригінального предмета, чи існує необхідність проведення професійної реставрації (при цьому слід відзначити, що вартість відреставрованого об'єкта культурних цінностей завжди нижча, ніж вартість такого, який не вимагає реставрації);

– вік предмету;

– культурно-історична значущість;

– історія володіння, наявність підпису, датування – так званий провенанс;

– профільність предмета для колекційних зібрань (можливість його наступного продажу до інших колекцій);

– час і місце виготовлення, школа;

– тематична й етнічна приналежність;

– меморіальність (наявність клейма, знаку, підпису майстра, інші унікальні ідентифікуючі ознаки);

– техніка виконання;

– розмір;

– приналежність до конкретної історичної епохи, особиста історія даного предмету або його автора;

– наявність позитивних аукціонних продажів;

– оцінки критиків, участь у міжнародних проєктах;

– співвідношення попиту та пропозиції на ринку культурних цінностей.

Дуже сильний вплив на визначення ціни також надають суб'єктивні фактори, такі як особисті пристрасті потенційного покупця (платить так звану «премію за ірраціональність») і бажання мати певний твір. Цим частково пояснюється розрив між ціною виставленою і ціною продажу [5].

Якщо ж говорити про основні принципи оцінки культурних цінностей, на яких і базується сам процес визначення їх вартості, то можна виділити наступні основні з них:

– принцип відповідності (вартість об'єкта створюється і зберігається тоді, коли його характеристики відповідають потребам ринку; величезну роль відіграє мода);

– принцип попиту та пропозиції (ціна об'єкта змінюється в результаті взаємодії сил попиту та пропозиції: зростає при збільшенні попиту і знижується при збільшенні пропозиції). Ринок культурних цінностей, особливо живопису, часто не підкоряється закону попиту та пропозиції. Так, навіть у часи війн і рецесій вартість і ціни унікальних творів мистецтва не знижувалися при практично повній відсутності попиту. При оцінці культурних цінностей варто пам'ятати, що пропозиція таких активів обмежена, що впливає на вартість;

– принцип зовнішніх факторів (коливання економічної кон'юнктури може надавати позитивний або негативний вплив на вартість);

– принцип обмеженої конкуренції (для інвесторів при оцінці культурних цінностей, наприклад, ікон, конкуренція здійснюється як між іконописними регіонами, школами або навіть окремими авторами, так і між жанрами (напрямами), неконкурентність для унікальних об'єктів);

– принцип зміни (в умовах кризи, зміни зовнішніх умов вартість не залишається постійною, а змінюється згодом), а також принципи, засновані на представленнях користувача (покупця, інвестора);

– принцип корисності (відображає здатність об'єкта культурних цінностей задовольняти потреби користувача в даному місці і протягом даного періоду часу; найбільше проявляється в оцінці культурних цінностей як об'єкта інвестицій);

– принцип очікування (вартість створюється очікуванням вигід, які повинні бути отримані в майбутньому від володіння культурними цінностями).

– принцип заміщення (максимальна вартість визначається найменшою ціною або вартістю, по якій може бути придбаний інший об'єкт культурних цінностей еквівалентної якості і корисності; даний принцип може не виконуватися при оцінці унікальних творів мистецтва).

Окремо варто розглянути принципи внеску і найбільш ефективного використання.

Принцип внеску. Реставраційні роботи (обрамлення, золочення, емальювання та інші) впливають на вартість. При цьому потрібно зіставити витрати на реставраційні роботи й величину збільшення вартості. Внесок може бути позитивним (збільшення вартості перевищує витрати на реставрацію), негативним (збільшення вартості менше витрат на реставрацію – не вигідно), нейтральним (збільшення вартості дорівнює витратам на реставрацію). Реставрація об'єктів культурних цінностей вимагає високого професіоналізму реставраторів і практично завжди пов'язана зі значними витратами.

Відносно культурних цінностей принцип найбільш ефективного використання застосовується найбільше яскраво при оцінці позикового забезпечення (застави). Найбільш ефективне використання трактується як «найбільш рентабельне» на момент оцінки, це використання об'єкта з максимальною віддачею або сьогодні, або в невизначений (певний) майбутній період часу, що обумовлюється опціонним компонентом. Вартість будь-якого об'єкта культурних цінностей, який не вимагає реставрації, завжди вище, чим вартість аналогічного відреставрованого об'єкта [3, с. 56-58].

Оцінка вартості творів мистецтва, у тому числі ікон, є специфічною та унікальною, заснованою на мистецтвознавчій, історичній, науково-дослідній

роботі. Цей процес не піддається не тільки формальному, але й іноді навіть досить повному і вичерпному словесному опису, а також, суттєво відрізняється від оцінки інших активів. Особливості такої оцінки пов'язані з великим ступенем індивідуалізації об'єктів оцінки й, відповідно, зі складністю пошуку аналогів. Недарма термін *art valuation* трактується і як оцінка мистецтва, і як мистецтво оцінки.

Оцінка нерухомості, машин і обладнання, транспортних засобів, землі, підприємств тощо, заснована на цілком визначених моделях, закономірностях, правилах і поняттях економічної науки та має апробовані загально визнані методики. Що ж стосується історичних, культурних і художніх цінностей, тобто творів мистецтва, то оцінка цих видів власності поки не має теоретичної економічної бази і сьогодні у цьому виді оціночної діяльності відсутній будь-який механізм регулювання.

Дійсно, оцінка цих видів власності не може бути заснована на загальноприйнятих економічних підходах. Відсутні загальні теоретичні принципи з економічним обґрунтуванням для створення єдиної формалізованої методики вартісної оцінки творів мистецтва і антикваріату. Швидше за все, для теоретиків-економістів і теоретиків-оцінювачів поки це нездійсненне завдання. Спроби деяких з них віднести твори мистецтва до рухомого майна з відповідними висновками не витримують ніякої критики. Спостерігаються спроби розробки математизованих методів оцінки культурних цінностей, з використанням різних формалізованих моделей і підходів. Якщо існує багато різних методик для аналізу одного об'єкта, то це означає фактичну відсутність хоча б одного.

Інвестиції в культурні цінності і залучення їх у державний фінансово-господарський оборот неможливі без чіткого розуміння їх історичної, художньої цінності і, звичайно, ринкової або іншої вартості.

Процес оцінки художніх цінностей базується на експертизі і аналізі ринкової інформації. При цьому оцінка вартості творів мистецтва заснована на результатах атрибуції та різних видах експертиз. І якщо атрибуцію проводять експерти-мистецтвознавці, то при необхідності техніко-технологічної експертизи в роботі беруть участь фізики, хіміки та інші фахівці.

Серед основних методик оцінки культурних цінностей, варто відзначити наступні:

- авторський метод оцінки культурних цінностей (метод І. Жарова);
- визначник вартості живопису (В. Соловйов);
- експертиза вартості предмета колекціонування: універсальний метод визначення розрахункової ринкової вартості будь-якого предмета колекціонування – метод ТЕС (М. Тамойкін, Д. Тамойкін) [7];

– оцінка антикваріатів: методологія ТЕС – від історії створення до логічної завершеності (Д. Тамойкін, М. Тамойкін);

– оцінка культурних цінностей (Б. Платонов);

– оцінка культурних цінностей (В. Індутний);

Основним і загальним недоліком цих методик є їх дидактичність і заформалізованість при фактичній неможливості одержати ряд параметрів, що входять у розрахункові формули або рівняння, які приводяться. Усе це робить методики малозастосовними. Їх практичне використання викликає великі сумніви, зокрема іноді через неможливість визначити ряд коефіцієнтів, що входять у такі формули.

Розрахунки варіантів ринкової вартості виконується на базі теоретичних основ спеціальних методичних підходів. В основу цих підходів покладені інтереси й мотивація сторін, які беруть участь у процесі купівлі-продажу і рівновага попиту та пропозиції, які склалися на дату оцінки на конкретному ринку.

Основними підходами в оцінці є:

– витратний, який відображає позиції найбільш імовірного (типового) продавця (виробника) продукції;

– порівняльний, який відображає можливі коливання попиту та пропозиції на даному ринку в конкретний момент часу;

– дохідний, який відображає позиції найбільш імовірного (типового) покупця (інвестора).

У рамках кожного з підходів реалізується, як правило, кілька методів визначення ринкової вартості. Вибір того або іншого методу здійснюється, виходячи зі специфіки оцінюваного об'єкта, кон'юнктури конкретного ринку і складу відомостей, що містяться в зібраній інформації. Оціночні методи взаємозалежні, взаємодоповнюючі та засновані на використанні ринкової інформації.

Витратний підхід при оцінці творів мистецтва, у тому числі ікон, не може бути застосований у силу очевидної невідповідності матеріальних витрат на створення твору і його цінності як унікального явища творчості.

Порівняльний підхід застосовується шляхом порівняння цін продажу об'єктів, аналогічних оцінюваному, на ефективно функціонуючому вільному ринку, де купують і продають аналогічне майно добровільні покупці й добровільні продавці, ухвалюючи при цьому незалежні рішення [2, с. 11-13].

Аналоги вибираються таким чином, щоб вони були максимально подібні оцінюваному об'єкту. Подібність аналогів в галузі іконотворчого мистецтва досить відносна, і тому ключову роль відіграє кваліфікація експерта. Внаслідок чого в ціну продажу вносяться коригування на відмінності між об'єктами оцінки і об'єктами-аналогами.

Оцінка в рамках цього підходу включає наступні етапи:

- виявлення й аналіз ринкової інформації;

– визначення одиниць порівняння (наприклад, одиниця площі, що в ряді випадків рекомендується деякими фахівцями) і показників, які визначають вартість (елементів порівняння);

– проведення аналізу по встановленню зв'язку одиниць порівняння з елементами порівняння;

– визначення вартості оцінюваного об'єкта за наведеними цінами об'єктів порівняння.

При оцінці на основі порівняльного підходу використовуються методи:

– метод парних продажів, який полягає у порівнянні ціни двох ідентичних об'єктів продажу, що відрізняються тільки одним елементом порівняння. Різниця в ціні відноситься на вартість елемента;

– метод загального угруповання, при якому вартість об'єкта оцінки корегується по сукупному виправленню, отриманому на основі даних аналізу достатнього числа продажів об'єктів-аналогів.

Дохідний підхід заснований на розрахунках економічної виручки, очікуваної від використання оцінюваних творів мистецтва (наприклад, при заставі з наступним використанням суми застави в бізнесі), і виконується в наступній послідовності:

– прогноуються майбутні доходи;

– проводиться капіталізація майбутніх доходів у єдину суму поточної вартості;

– визначається час початку і тривалість періоду одержання доходу;

– прогноуються ймовірність (ризик) одержання майбутнього доходу.

Вибір способу капіталізації залежить від особливостей використання об'єкта оцінки і вихідної інформації про ринок.

Цей метод може бути рекомендований як основний для переміщення твору мистецтва або ікони у депозитарій з урахуванням можливого росту цін на даний вид майна протягом певного часу або для організації виставки ікон.

Визначення вартості ікон має свою специфіку. Звичайно, остаточну оцінку може дати фахівець-експерт, однак, вважаємо, що для попередньої їх оцінки, яка в змозі показати, чи взагалі даний предмет вартий значних оціночних витрат.

Перше й основне, з чого треба починати вартісну оцінку таких культурних цінностей, як ікон, це впевнитися в їх автентичності. Для вирішення цього завдання необхідний висновок мистецтвознавчої (іноді говорять про атрибуцію) і техніко-технологічної (фізико-технологічної і хіміко-технологічної) експертизи. Мистецтвознавча експертиза повинна бути проведена бажано в кожному разі, саме вона називає ім'я майстра, школи та стилю. Техніко-технологічна експертиза, як правило, коштує дорожче, тому що вимагає наявності спеціального дорогого устаткування (мікроскопи, рентген, УФ і ПК випромінювання, хімічне апробування). Вона йде в доповнення до мистецтвознавчої і не робить висновки атрибутивного

характеру, які свідчать, що отримані об'єктивні технологічні дані або не суперечать сучасному представленню про технологічну специфіку твору даного майстра, часу або місця його створення, або, навпаки, суперечать їм.

З нашої точки зору, при такому підході необхідно звернути увагу на такі параметри:

1. Якість. Одним з найбільш очевидних і найважливіших з них є якість ікони. Наскільки деталізовані прописані елементи; наскільки сміливим є використання різних пігментів; як змішані штрихи тощо. Позитивні відповіді на такі та подібні питання свідчать про досить високу якість ікони.

2. Вік. Вік іконописного твору відіграє важливу роль при його оцінці. Зрозуміло, що ікона 15-го століття отримує вищу грошову оцінку у порівнянні з іконою 19 століття, однак і у цьому існують винятки.

3. Рідкість. Хоч ікони і уявляють собою певні канонічні предмети, сцени на яких досить обмежені, все-таки існує певна різноманітність іконописних сюжетів. Деякі сцени, подібно до класичного Пантократа Христа, зустрічаються частіше, ніж інші; а деякі, такі, як Судний День, є унікальними. Тому рідкісність сюжету ікони також грає значну роль при її оцінці.

4. Відповідність потребам колекціонерів. Деякі ікони просто по своїй суті більш бажані для колекціонерів, ніж інші. Так, зображення Святого Миколая, покровителя Русі, буде більш цінним, ніж ікона випадкового митрополита або неясних сюжетів. Крім того, ікони, які мають декоративні чохла (оклади, виконані із золота та срібла, часто з дорогоцінним та напівдорогоцінним камінням) зазвичай варті більше, ніж прості ікони.

5. Фізичний стан ікони. Стан збереженості ікони також грає визначну роль при її оцінці. Чим краща збереженість ікони, тим вища її ціна. Однак, в даному питанні можна зустріти різні особисті уподобання. Деякі колекціонери прагнуть отримати до своєї колекції ікону, яка не була реставрована і має більш природний вигляд, тоді як інші, готові витратити додаткові гроші, щоб повернути ікону засобами реставрації до її первісного стану.

6. Регіон або школа створення. Окремі ікони виготовлялися іконописцями з певних регіонів чи певних шкіл. Часто монастирі як центри для іконографії спеціалізуються на власних стилях. Ікона із знаменитої палехської школи буде набагато дорожчою, ніж ікона написана дячком з невеликого села.

7. Походження. Нарешті, історія твору може відігравати важливу роль у його оцінці. Якщо ікона походить з певної колекції, певний час виставлялася у музеї або колись належала до королівської родини, то цей факт може підняти її цінність.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити наступне. Проблема оцінки ікон є досить знаною проблемою у сучасній системі оціночної діяльності. З одної сторони,

ікона, як і багато інших культурних цінностей, стала досить поширеним предметом інвестиційної діяльності, відповідно, виникла потреба їх оцінки, з іншої – на даний момент не існує загальноприйнятої методики оцінки не лише ікон, але й антикваріату взагалі.

Зазначимо, що основним підходом до оцінки ікон як культурних цінностей є порівняльний підхід, а основним методом – метод аналізу ієрархій як варіація

методу порівняння аналогічних продажів, заснованого на вивченні статистики продажів.

Пріоритетність порівняльного підходу до оцінки ікон може бути визначальною, оскільки тут використовується комплекс таких чинників, як: вік, рідкість, релігійне і культурне значення та інші індивідуальні чинники. Однак, методологія оцінки настільки специфічних об'єктів як культурні цінності потребує подальшої розробки.

Література:

1. Белик Е. Г. Цена иконы. *Нескучный сад*. 2012. №2. С. 82-86.
2. Дронова Н. Д. Оценка рыночной стоимости ювелирных изделий и драгоценных камней : учебное пособие. М. : Издательство «Дело», 2001. 296 с.
3. Индутный В. В. Оцінка пам'яток культури. К. : СПД Моляр С.В., 2009. 537 с.
4. Міжнародні стандарти оцінки. Восьме видання МСО 2007. К. : АртЕх, 2008. 403 с.
5. Платонов Б. О. Основы оціночної діяльності : підручник. К. : НАККІМ, 2013. 227 с.
6. Тамойкин Д. М., Тамойкин М. Ю. Оценка антиквариата. К. : Аванпост-прим, 2008. 88 с.
7. Тамойкин Д. М., Тамойкин М. Ю. Опыт практического пользования Методом ТЭС по оценке антиквариата в качестве единого международного стандарта. *НП СМАО Оценочная деятельность - Бюллетень Некоммерческого Партнерства «Саморегулируемая межрегиональная ассоциация оценщиков*. 2006. №3. С. 51-62.

References:

1. Belik, E. G. (2012). Price icons. *Neskuchnyy sad*, 2, 82-86 [in Russ.].
2. Dronova, N. D. (2001). *Otsenka rynochnoy stoimosti yuvelirnykh izdeliy i dragotsennykh kamney* [Estimation of the market value of jewelry and precious stones]. М.: Izdatel'stvo «Delo» [in Russ.].
3. Indutny, V. V. (2009). *Otsinka pamyatok kultury* [Evaluation of cultural monuments]. К.: SPD Molyar SV [in Ukrainian].
4. International Standards Evaluation. Eight Vision MCO 2007. К.: Artem, 2008. 403 p.
5. Platonov, B. O. (2013). *Osnovy otsinochnoy diyal'nosti* [Fundamentals of national identity]. К.: NAKKIM [in Ukrainian].
6. Tamoykin, D. M. & Tamoykin, M. Yu. (2008). *Otsenka antykvaryata* [Evaluation of antiques]. К.: Outpost.
7. Tamoykin, D. M. & Tamoykin, M. Yu. (2006). Experience in the practical use of the TES Method for evaluating antiques as a single international standard. *NP SMAO Otsenochnaya deyatel'nost' - Byulleten' Nekommercheskoho Partnerstva «Samorehulyruemaya mezhrehyonal'naya assotsyatsyya otsenshchykov*, 3, 51-62.

